

дені крилаті, узагальнюючі вислови різними мовами (французькою, німецькою, англійською, італійською, російською, польською та ін.).

Були глибокі знання чужих мов, здобутих самоосвітою (вільно читала де-сятьма мовами, з них двома «мертвими»), були навички викладацької праці, було настирливе бажання досягти свою матеріальну незалежність саме на педагогічній ниві, та здійснити цей намір упродовж усього її короткого життя так і не судилося.

Список використаних джерел:

1. Косач-Кривинюк О. *Леся Українка: Хронологія життя і творчості*. - Нью-Йорк: УВАН у США, 1970.
2. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. - Комітет з освіти: відділ сучасних мов, Страсбург. - Британська Рада. - Київ, 2003
3. *Спогаді про Лесю Українку*. - К: Дніпро. 1971
4. *Українка Леся. Зібрання творів: у 12-ти томах*. - К: Наукова думка, 1975 - 1979.

Г.Ф.МОСКАЛИК

*начальник управління освіти виконавчого комітету
Кременчуцької міської ради, к філос.н*

ПОНЯТТЯ “ФІЛОСОФІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ” ОСОБИСТОСТІ: СУЧАСНИЙ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Анотація. У статті здійснюється пошук та опрацювання основних характеристик філософії професійної орієнтації особистості, уточнюється визначення поняття “професійна орієнтація особистості” та філософії змісту цього процесу в системі ринкових трансформацій.

Ключові слова: професійна орієнтація особистості, ринкові трансформації, вибір професії.

Аннотация. В публикации осуществляется поиск и обработка основных характеристик философии профессиональной ориентации личности, уточняется определение понятия «профессиональная ориентация личности» и философии содержания этого процесса в системе рыночных трансформаций.

Ключевые слова: профессиональная ориентация личности, рыночные трансформации, выбор профессии.

Annotation, in the article the search and processing of basic philosophical characteristics are carried out. The determination of the concept “professional orientation of a personality” and the philosophy of the essence of this process in the system of market transformations is made more accurate.

Key words: professional orientation of a personality, market transformations, choice of a profession.

Актуальність комплексного осмислення професійної орієнтації в сучасних умовах пов'язана в першу чергу з тим, що профорієнтаційна робота в незалежній Україні тільки починає складатися в цілісну систему, лише вимальовуються її окремі рівні та елементи. Натомість це є нагально необхідним для підвищення ефективності функціонування ринку і для зняття суперечності між потребою в досягненні максимальної економічної ефективності країни, з одного боку, і актуальною тенденцією гуманізації всіх сфер суспільного життя, - з іншого. На цей час можна констатувати, що профорієнтаційна робота на більш-менш задовільному рівні ведеться тільки в старших класах середніх загальноосвітніх навчальних закладів - на тлі практичної її відсутності для дорослого населення. Хоча і в навчальних закладах вона часто має формальний характер. Глибинною причиною

ною такої ситуації є відсутність обґрунтованих концептуальних засад цієї діяльності, що відповідно актуалізує створення філософії професійної орієнтації особистості в сучасних умовах. Тим більше, що процес професійної орієнтації за змістом і призначенням міждисциплінарний, і відповідним чином повинен осмислюватись. Як вказує в цьому контексті Т.Пазюченко, "профорієнтація як галузь знання за змістом і методами є психолого-педагогічною, за сферою діяльності - соціальною, результати її відбиваються в економічному і культурно-просвітницькому сучасному житті" [8].

У науковому просторі колишнього Радянського Союзу проблема фахового самовизначення і вибору молоді як власне мета професійної орієнтації розглядалась досить ґрунтовно, що, наприклад, репрезентується роботами російських дослідників В.Шубкіна, С.Коннікової, В.Лісовського, Г.Чередниченко; українських науковців І.Надольного, Л.Сохань, Е.Суїменка, А.Ручки та ін. Але дослідження принципів і процедур професійної орієнтації здебільшого здійснювалось в контексті середньої освіти і проблем самовизначення молоді і саме в рамках молодіжної проблематики; крім того слід відзначити домінування емпіричних досліджень над концептуальними.

У незалежній Україні серед робіт, в яких в той чи інший спосіб порушується проблема професійної орієнтації, варто назвати праці таких вчених, як В.Аза, В.Андрущенко, В.Бех, В.Журавський, В.Кремень, С.Кримський, М.Михальченко, В.Огнев'юк, М.Перепелиця, В.Пилипенко, І.Прокопенко, А.Ручка та ін.

Мета дослідження полягає у пошуках та опрацюванні основних характеристик філософії професійної орієнтації особистості.

Об'єктом дослідження є система професійної орієнтації особистості; предметом - її філософія, що формується під тиском ринкових трансформацій.

Основним дослідницьким завданням є уточнення визначення поняття "професійна орієнтація особистості", та філософії змісту цього процесу в системі ринкових трансформацій.

У базовому нормативному документі з цього питання - Положенні про організацію професійної орієнтації населення (зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 27 червня 1995 р. за №190/726) [3] професійна орієнтація населення визначається як "комплексна науково обґрунтована система форм, методів та засобів впливу на особу з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування професійно важливих особистісних характеристик кожного індивідуума та потреб ринку праці. Вона спрямована на досягнення збалансованості між професійними інтересами і можливостями людини та потребами суспільства в конкретних видах професійної діяльності. Професійна орієнтація населення є складовою частиною соціально-орієнтованої ринкової економіки, яка впливає на ринок праці, товарів, послуг та капіталу".

Як видно з наведеної дефініції, і з інших поглядів, профорієнтація тісно пов'язана з професійним самовизначенням. Власне, історично склалося так, що терміном "професійна орієнтація" позначають підготовку особистості до професійного самовизначення [5].

Узагальнюючи накопичений досвід у сфері теорії й практики профорієнтації, виявлених суперечностей та шляхів їх розвитку й вирішення, О.Джура формулює визначення профорієнтації таким чином: це багатовимірна цілісна система науково-практичної діяльності суспільних інституцій, які відповідають за підготовку молоді до обрання професії та вирішують комплекс соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-фізіологічних завдань щодо формування в молоді професійного самовизначення, адекватного індивідуальним особливостям.

стям кожної особистості та потребам суспільства у кадрах високої кваліфікації. Ця система є підсистемою у загальній системі безперервної освіти й виховання, метою яких є всебічний розвиток особистості, реалізація її творчих потенцій, формування духовної культури молоді [2].

В.Харламенко формулює таке авторське визначення професійної орієнтації: "професійна орієнтація - це цілісна динамічна система, що складається із структурних одиниць (підсистем, компонентів), які взаємопов'язані між собою комплексністю мети, завдань і сприяють оптимізації вибору професії з урахуванням потреб ринку праці" [13].

Також професійну орієнтацію визначають як науково обґрунтовану систему форм, методів і засобів впливу на людину, що сприяють її правильному залученню до різних сфер виробництва на основі об'єктивної оцінки здібностей [1].

Визначену вище сутність феномена профорієнтації доцільно детальніше розкрити в її *змісті*, що може бути адекватно представлений тільки в комплексному баченні досліджуваною явища.

Оскільки сьогоденні безсумнівно є потреба в освіті протягом усього життя, перспективність підвищення кваліфікації та перекваліфікації тощо, то саме на сучасному етапі ми особливо не маємо права обмежувати розуміння профорієнтації виключно періодом старших класів середньої школи. В індивідуальному життєвому шляху необхідно розрізнити щонайменше три етапи в комплексному процесі професійної орієнтації особистості:

- 1) стихійний процес самовизначення особистості, яке відбувається здебільшого неусвідомлено протягом дитинства і юнацтва на тлі здобуття загальної (не вузько профільної) освіти, без цілеспрямованого впливу на формування фахових уподобань;

- 2) здійснення активних цілеспрямованих профорієнтаційних заходів у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів - метою якого є сприяння професійному самовизначенню індивіда з розстановкою фахових пріоритетів безвідносно конкретного робочого місця;

- 3) заходи з професійного орієнтування в рамках конкретної організації, в якій починає працювати індивід. Важливо підкреслити, що на цьому етапі професійна орієнтація перебігає в тісному взаємозв'язку з процесами розстановки персоналу на підприємстві та його адаптації в колективі.

Крім цього, в деяких випадках є сенс говорити і про професійну переорієнтацію (що можна вважати четвертим етапом), потреба в якій виникає або коли людина змінює місце роботи, або коли переконується в неправильному виборі попередньої професії і відчуває необхідність у здобутті нової спеціальності.

Подивимось детальніше на ці етапи.

У результаті *першого етапу* поступово стихійним чином створюються передумови для усвідомленого вибору особистістю тієї чи іншої професії, формування орієнтирів у певній сфері діяльності і навіть способу життя.

Але наближення індивіда до старших класів загальноосвітньої школи означає серед іншого, що його професійне самовизначення поступово набуває все більш усвідомленого і цілеспрямованого характеру - і ця цілеспрямованість виходить як від нього самого, так і від його дорослого оточення. Тому вже ближче до *другого етапу* профорієнтації професійне самовизначення передбачає формування у школярів уподобань по відношенню до конкретного виду праці, спеціальності й професії, які характеризуються високою мобільністю. Таке професійне самовизначення передбачає широкий орієнтир у світі професійної праці, не обмежуючи можливості особистого саморозвитку [13]. Зрештою, основний зміст

цього етапу - свідомий вплив на формування професіознавчої компетентності школярів, реалізація методології профорієнтації [4].

Крім того, профорієнтаційні заходи не пов'язані, як правило, з актуальними проблемами школярів і стосуються здебільшого діагностики окремих аспектів професійного самовизначення особистості; і навіть сама інформаційна функція профорієнтації реалізується недостатньо, оскільки суттєво не відповідає сучасним вимогам запровадження ринкової економіки; не узгоджено форми та методи координації діяльності суб'єктів профорієнтації у деформованій пострадянській структурі підготовки учнівської молоді до вибору майбутньої професії, організаційно-педагогічні умови їх взаємодії тощо [10]. Адже в рамках цієї інформаційної функції в освітньому закладі мав би виконуватись цілий спектр завдань:

1) ознайомлення учнів з визначеним колом інформаційного матеріалу, що характеризує найбільш масові професії;

2) інформування учнів про умови оволодіння тими чи іншими професіями (про навчальні заклади, навчальні предмети, строки навчання, кваліфікаційні перспективи тощо);

3) формування в учнів позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності;

4) формування в учнів стійких професійних інтересів і правильно мотивованих професійних намірів, в основу яких покладено усвідомлення своїх власних професійно значущих психологічних особливостей, здатностей, а також соціально-економічних умов вибору професії [2].

Згідно "Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається" (затв. Міністром України 03.07.95 р. № 198/734) профорієнтаційну роботу у навчально-виховних закладах повинні здійснювати практичні психологи, вчителі-предметники, класні керівники, викладачі, майстри виробничого навчання, вихователі, керівники гуртків, бібліотекарі, методисти, медичні працівники. Проте ця робота у більшості шкіл здійснюється формально [14]. Є й інші труднощі.

Так, важливим елементом, що бере участь у виконанні профорієнтаційної функції в українській системі освіти, є міжшкільні навчально-виробничі комбінації. Однак, як показує практика, профорієнтаційна робота зі старшокласниками в більшості комбінатів проводиться епізодично, обмежуючись лише інформаційно-довідковим консультуванням старшокласників і їх батьків; у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах немає спеціальних приміщень, фахівців і методик виявлення індивідуальних психофізіологічних якостей особистості старшокласників, необхідних для обґрунтованого вибору профілю навчання і майбутньої професії; не вистачає методичних посібників і розробок з питань організації і проведення профорієнтаційної роботи із старшокласниками у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах; слабкою є науково-методична і матеріально-технічна база для проведення профконсультацій [9].

Таким чином, профорієнтація в закладах освіти повинна бути центральною ланкою в загальній системі профорієнтації, однак чисельність проблем перешкоджає цьому.

Професійна орієнтація на третьому етапі спрямована на **забезпечення орієнтації особистості на конкретну організацію**, що передбачає за посередництвом максимального виявлення фахового потенціалу працівника і забезпечення йому комфортних умов роботи сформувати в нього бажання довготривало, ефективно і віддано працювати саме в цій організації і переконаність в

оптимальності цього вибору. Професійна орієнтація на конкретну організацію підпорядковується таким **основним принципам**:

- принцип зменшення стартових витрат (адже нова людина не знає роботи, так само, як і специфіки функціонування конкретної організації - це означає: до тих пір, поки новий співробітник працює менш ефективно за досвідчених працівників, він потребує додаткових витрат. Ефективна профорієнтація зменшує ці стартові витрати і сприяє скорішому досягненню новим працівником загальних стандартів виконання роботи),

- принцип скорочення плинності робочої сили (якщо працівник відчуває власну незатребуваність в новій організації або власну фахову неумілість, він може відреагувати на це звільненням; а надмірна плинність кадрового складу є одним із найбільш витратних негативних явищ в життєдіяльності будь-якої організації);

- принцип економії часу співробітників і керівництва (адже якщо профорієнтація була проведена неефективно, працівник все одно має виконувати свої функції, але потребує практично постійної допомоги своїх колег, що означає для останніх зайві витрати часу);

- принцип зниження дискомфорту нового працівника, який у першу чергу проявляється в надмірній невизначеності і стурбованості новим оточенням (особистісна стурбованість тут означає боязнь невдач у новій роботі, хоча, як це не парадоксально, але вона ж сама і підвищує ризик невдач);

- принцип розвитку позитивного ставлення до роботи, реалізму очікувань і підвищення задоволеності професійною діяльністю в цій організації.

Четвертий етап - **професійна переорієнтація** - не обов'язково присутній на трудовому шляху кожної особистості, лише в тих випадках, коли людина під впливом тих чи інших обставин вирішує змінити професію. Професійна переорієнтація - це, як правило, тривалий і дуже складний і суперечливий процес переходу особистості від однієї професії до іншої на основі набутих професійних якостей. При цьому в процесі переорієнтації виділяють кілька основних елементів, кожен з яких вимагає специфічного підходу професійних консультантів через своєрідність психічного стану особистості.

Окремо слід зупинитись на проблемах і труднощах, що перешкоджають **забезпеченню ефективності профорієнтаційної роботи в навчальних закладах**.

Проведене І.Чорною комплексне дослідження сучасного стану профорієнтаційної роботи у школі виявило такі проблеми у цьому руслі:

- низький рівень теоретичних знань вчителів з основ профорієнтаційної роботи у школі;

- стихійність, неконтрольованість та формалізм у здійсненні профорієнтаційної роботи у школі, скептичне ставлення до її ефективності;

- суттєві розбіжності у підходах щодо принципу поетапності в здійсненні профорієнтаційної роботи у школі;

- невідповідність між вербальними твердженнями і практикою роботи;

- незадовільний стан профорієнтаційної роботи шкільних психологів, лікарів, бібліотекарів; відсутність кабінетів, кутків профінформації;

- не надання професійних профконсультатій школярам;

- стихійність та поодинокість профорієнтаційних заходів у школі;

- відсутність у штатному розкладі шкільного профорієнтолога;

- не виконання вимог "Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається";

- відсутність єдиної наукової системи профорієнтаційної роботи у школі, сучасної науково-методичної літератури з даної проблеми;

- застарілі підходи в організації профорієнтаційної роботи;
- слабка матеріально-технічна база шкіл;
- втрата інтересу та довіри до профорієнтаційних заходів в учнів та батьків;
- відсутність педвузів, які б готували спеціалістів-профорієнтологів для школи [14].

Незадовільний рівень ефективності профорієнтаційної діяльності в навчальних закладах виражається в першу чергу в низькій інформованості школярів про світ професій, в невідповідності до самостійного пошуку і отримання ними необхідної профінформації. Як вказує І.Чорна, учні не знайомі із професіограмами, системою класифікації типів професій, із умовами правильного вибору майбутньої професії, не усвідомлюють його важливості, що виявляється у другорядності факторів, які впливають на вибір, легковажному ставленні та поверхневості мотивів вибору.

Отже, на рівні профорієнтації в навчальних закладах вкрай необхідна індивідуалізація цієї діяльності і приділення більшої уваги навчанню самостійному пошуку профінформації. У першу чергу це включає надання індивідуальної допомоги школярам і студентам при виборі майбутньої професії, активне застосування діагностичних методик дослідження [6; 7; 11; 12], науково обґрунтоване професійне консультування із залученням прогресивного досвіду і інноваційних технологій.

Також актуальною тенденцією є залучення впливових приватних організацій та фірм до надання технічних, фінансових, управлінських послуг навчальним закладам в питаннях профорієнтації. Це означає, що організації роблять замовлення на спрямування учнів щодо вибору тих спеціальностей, які потрібні їм, при цьому найбільш здібні і затребувані учні отримують премії, стипендії, які виплачуються з фонду організації, таким чином, вплив держави на освітні заклади поступово доповнюється участю приватних економічних об'єктів, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність як організацій, так і самих випускників.

У цілому, хоча ми і розділили соціальну та економічну ефективність профорієнтації, розвели критерії та умови ефективності для професійної орієнтації в конкретній організації і безвідносно неї, для профорієнтаційної діяльності в навчальних закладах, з урахуванням всього зазначеного можна вивести загальний принцип забезпечення ефективності профорієнтаційної діяльності на всіх етапах і на всіх рівнях. Це принцип оптимального балансу між суспільною потребою в профорієнтації і її орієнтацією на окрему особистість - принцип, який може бути повністю реалізований виключно за умови досягнення компромісу між професійними інтересами особистості, її фаховими можливостями і соціально-економічними умовами конкретного ринкового середовища.

Література

1. Балацька Н. І. *Професійна орієнтація учнів у сучасних середніх школах Англії: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»* / Н. І. Балацька. - К., 2004. - 23 с.
2. Джура О. Д. *Освіта в системі факторів професійного самовизначення особистості: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії»* / О. Д. Джура. - К., 2004. - 17 с.
3. Електронний ресурс. - Режим доступу до матеріалу: <http://www.kmv.gov.ua/servdir.asp?ld=75&ldServ=988>.
4. Зеер Э. Ф. *Основы профориентологии* / Зеер Э. Ф., Павлова А. М., Садовникова Н. О. - М. : Высшая школа, 2005. - 160 с.
5. Кавецкий В. Є. *Підготовка учнів загальноосвітніх шкіл до професійного самовизначення в сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07/ В. Є. Кавецкий.* - Т, 2000. - 20 с.

6. Куц О. С. Профорієнтація старшокласників: досвід застосування психодіагностичних методик: метод. Посібник / О. С. Куц - Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2007. - 52 с.
7. Опачко М. В. Теорія і практика профорієнтаційної діяльності педагога: навч.-метод. посіб. / М. В. Опачко, В. В. Сагарда. - Ужгород: Ужгород, держ. ун-т, 2000. - 114 с.
8. Пазюченко Т. М. Індивідуалізація профорієнтаційної роботи зі старшокласниками : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. псих. ап. наук : спец. 19.00.07 / Т. М. Пазюченко. - К., 2001. - 18 с.
9. Піддячий М. І. Організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13 00.07/М. І. Піддячий. -К, 2002. - 19 с.
10. Романчук В. П. Організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до вибору майбутньої професії у навчально-трудова діяльності: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 [Електронний ресурс] / В. П. Романчук. - К., 2002. - С 8. - Режим доступу <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2002/02rvpntd.ziD>.
11. Собчак Л. Н. Психодіагностика в профорієнтації і кадровому отборі/Л. Н. Собчак. - СПб. : Речь, 2002. - 72 с.
12. Соломин И. Л. Современные методы психологической экспресс-диагностики и профессионального консультирования / И. Л. Соломин. - СПб. : Речь, 2006. - 280 с.
13. Харламенко В. Б. Дидактичні основи курсу профорієнтації в підготовці вчителів трудового навчання : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / В. Б. Харламенко. - К., 2002. — 19 с.
14. Чорна І. М. Формування психологічної готовності майбутнього вчителя до профорієнтаційної роботи у школі: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07/І. М. Чорна. - К., 2003. - 20с.

УДК: 140

Н. НЕВМЕРЖИЦЬКА

аспірант Інституту вищої освіти
Національної Академії педагогічних наук

СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ВТІЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІДЕАЛУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Окреслено сутнісні ознаки соціального ідеалу українського суспільства - зокрема, в світоглядно-аксіологічному та телеологічному сенсі. Ресурсний потенціал свідомості сучасної студентської молоді України розглянуто крізь призму перспектив якомога повнішого розкриття, втілення соціального ідеалу на практиці суспільного буття.

Ключові слова: свідомість студентської молоді, соціальний ідеал, світоглядні аспекти, виховний ідеал.

Анотация. Подчеркнуты существенные признаки социального идеала украинского общества, в частности, в мировоззренческо-аксиологическом и телеологическом смысле. Ресурсный потенциал сознания современной студенческой молодежи Украины рассмотрено через призму перспектив полного раскрытия, внедрение социального идеала на практике общественного бытия.

Ключевые слова: сознание студенческой молодежи, социальный идеал, мировоззренческие аспекты, воспитательный идеал.

Annotation. There are drawn essential signs of social ideal of Ukrainian society, in particular, in world-outlook-axiological and teleologic sense. Resort's potential of consciousness of modern student Ukrainian youth has been considered through the prism of perspectives as possible as deeper exposition, incarnation of social ideal on the practice of social being.

Key words: Consciousness of student youth, social ideal, world-outlook aspects, educational ideal.